

OBRAZILO *-EN/-NI* V SLOVARSKI OBRAVNAVI PRIDEVNIKOV

Polona Gantar, Vojko Gorjanc

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 811.163.6'367.623:81'374

V prispevku obravnavamo problem zapisovanja pridevniških iztočnic v slovarju z vidika izrazne podobe, kot se kaže v distribuciji obrazil *-en* in *-ni* v odnosu do njihovega pomena in (obliko)skladenjskega obnašanja. Temo uvaja teoretični vidik, kjer izpostavimo problem prenosa teoretičnih izhodišč v slovarsko prakso. V ta namen smo analizirali obravnavo problema v obstoječih slovarjih slovenskega jezika in v konceptu za NSSKJ. Osrednji del prispevka je namenjen prikazu zapisa pridevniških iztočnic, kot si ga predstavljamo v sodobnem slovarju slovenskega jezika (SSSJ), kjer izhajamo iz dobrih praks v slovenski slovarski tradiciji, korpusnih podatkov ter upoštevamo specifično spletnega medija in uporabniško prijaznost.

leksikografija, jezikovni opis, spletni medij, slovar sodobnega slovenskega jezika

The article discusses the problem of choosing the headword form of adjectives in dictionaries, particularly the distribution of affixes *-en* and *-ni* in relation to their meaning and (morpho)syntactic behaviour. First, the topic is discussed from the theoretical point of view where the problem of the transfer from theory to lexicographic practice is underlined. For this purpose, current practices in the existing dictionaries and in the concept of the New Dictionary of Standard Slovene (NSSKJ) were analysed. The main part of the article describes adjectival headword forms as proposed in the concept of the Dictionary of Modern Slovene (SSSJ) where best practices in Slovene lexicographic tradition were used, corpus data was taken into account and the specifics of the web medium and user-friendliness were observed.

lexicography, linguistic description, web medium, Dictionary of Modern Slovene

1 Uvod

V kontekstu nastajajočih leksikografskih konceptov v slovenskem prostoru¹ bo predstavljen problem zapisovanja pridevniških iztočnic, ki v osnovni obliki izkazujejo variantnost, v jezikoslovni literaturi pa so obravnavane kot nasprotje med nedoločno in določno obliko (Toporišič 1976: 255–256). Problem je bil v slovenistični literaturi deležen posebne pozornosti tudi z vidika slovarskih rešitev,² ki pa so v obstoječih

¹ Konec marca letos je bil slovenski javnosti predstavljen osnutek koncepta za izdelavo *Novega slovarja slovenskega knjižnega jezika* v pripravi sodelavcev Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša (Gliha Komac et al. 2015), in sicer kot alternativa Predlogu za izdelavo sodobnega slovarja slovenskega jezika (Krek idr. 2013).

² Tako lahko v Spremni besedi v *Slovenski pravopis* beremo, da je bilo to vprašanje deležno posebne pozornosti: »Dosti si je prizadeval [J. Toporišič] tudi za ponazarjanje rabe nedoločnih pridevnikov v vlogi povedkovnega določila« (SP 2001: IX).

slovarskih priročnikih različne ali pa si nasprotujejo. Ker se posledično zapisovanje oblike pridevnikov v dejanski rabi kaže kot uporabniški problem, smo preverili učinkovitost prenosa teorije v slovarsko prakso in ovrednotili rešitve glede na obstoječe prakse in nove možnosti, ki jih ponujata korpusni pristop in spletni medij.

2 Teoretični pristopi k obravnavi pridevnikov z vidika slovarskih rešitev

Teoretično se zapis pridevniške iztočnice utemeljuje glede na izražanje besedilne določnosti, upoštevanje pomenskih lastnosti pridevnikov in glede na njihovo skladensko obnašanje. Za razpravljanje o zapisu v slovarski obliki je zato najprej pomembna ugotovitev, da je izražanje določnosti besedilna in ne slovarska lastnost jezika. Kot taka se v besedilu realizira z različnimi jezikovnimi sredstvi, kamor sodijo tudi posamezne pridevniške oblike.

V slovenskih slovničnih razpravah je bilo vprašanje določnosti obravnavano predvsem z vidika izraznosti in izrazne normativnosti (Toporišič 1976; Vidovič Muha 1996: 125, 128; Praznik 1997; Gorjanc, Žele 2002). Z vidika zgodovinskega razvoja tako veljajo za določne vsi pridevniki s končnico *-i*, za nedoločne pa pridevniki s končnico *-Ø*. Kot prikazuje Tabela 1, obstaja na izrazni ravni (razen pri pridevnikih na *-ski/-ški*) variantnost tako rekoč pri vseh pomenskih skupinah pridevnikov, ne samo pri lastnostnih, ki so lahko tako določni kot nedoločni.³ Posamezne oblike so v sodobnih pisnih besedilih, kot je mogoče ugotoviti na podlagi korpusa Gigafida (Logar idr. 2012), sicer različno pogosto zastopane, lahko pa sploh ne, npr. **kravin*, **hišen*, **materen*, **lunji* ipd.

Tabela 1: Variantnost obrazil pri različnih pomenskih skupinah pridevnikov

Pomenske skupine		Obrazilo		Primer
		nedol.	dol.	
izprislovni	kraj, čas	<i>-en</i>	<i>-ni</i>	<i>daljen/daljni</i> <i>takojšen/takojšnji</i>
	količina		<i>-i, -je</i>	<i>prvi, trije</i>
vrstni	vrsta		<i>-ni</i> <i>-ski/-ški</i> <i>-i</i>	<i>mestni</i> <i>slovenski, otroški, kmečki</i> <i>rdeči (križ)</i>
	snov	<i>-en</i> <i>-ev, -in</i> <i>-ov</i>	<i>-ni</i> <i>-ski</i>	<i>železenni, čokoladeni,</i> <i>vanilijev/lijin/ljinlin</i> <i>betonski</i> <i>železov</i>

³ Variantnost v zapisu ni nujno povezana z izražanjem določnosti, pač pa je lahko tudi govorno, narečno, stilno ali kako drugače pogojena. V rabi (primeri so iz korpusa Gigafida) so izpričane tudi nepričakovane oblike: *Me prav zanima čigavi je denar; Ta mak je bližen sorodnik divjemu; Dovolite, da se Vam iskreno zahvalim za včerajšen preljubeznivi sprejem.*

	vrstna svojina		<i>-skil/-ški</i> <i>-ni</i> <i>-ji</i>	<i>slovenski, človeški</i> <i>državni, materni</i> <i>goveji, sosednji</i>
svojljni	prava svojina	<i>-en</i> <i>-∅</i> <i>-ov, -jev</i> <i>-in</i>		<i>mesten, državen, materen</i> <i>govej</i> <i>človekov, sosedov, kraljev</i> <i>ženin, materin</i>
lastnostni	kakovost	<i>-av, -ast</i> <i>-an, -en</i> <i>-∅</i>	<i>-i</i> <i>-ni</i> <i>-ji</i>	<i>zdrav/i, trmast/i</i> <i>umazan/ni, sončen/ni</i> <i>rdeči/i, otročji</i>
	mera	<i>-∅</i>	<i>-i</i>	<i>globok/i; star/i</i>

V slovenistični teoriji distribucija pridevniških obrazil poleg upoštevanja možnosti izražanja besedilne določnosti sledi predvsem pomenskim lastnostim pridevnikov in njihovemu skladenjskemu obnašanju. Snovnim pridevnikom se tako pripisuje obrazilo *-e(n)*,⁴ svojljni pridevniki, kadar izražajo individualno svojino,⁵ naj bi bili vezani na obrazila *-ov/-ev*, *-en* in *-in*, npr. *očetov*, *medvedov*, *cerkven*,⁶ *materin*, v primeru generične (vrstne) svojine pa na obrazila *-skil/-ški*, *-en*, *-ni*, *-ji*, npr. *možganski*, *človeški*, *cerkven(i)*, *državen(ni)*, *materni*, *medvedji*. Do prekrivnosti obrazil prihaja torej tako zaradi izraznih zmožnosti jezika, možnosti izražanja besedilne (ne)določnosti kot zaradi izrabljanja istih obrazil za izražanje različnih pomenskih skupin pridevnikov.

Prepoznavnost pomenskih skupin pridevnikov se v slovenistični literaturi potrjuje tudi skladenjsko. Vse pomenske skupine pridevnikov nastopajo tipično v levem prilastku in se v njem predvidljivo razvrščajo (Vidovič Muha 1978; 1981; 1996: 122). Znotraj tega se posebej izpostavljajo vrstni pridevniki, ki se razvrščajo neposredno ob samostalniško jedro oz. z njim tvorijo stalne zveze (SZ): *rdeči križ*, *cerkveni pevski zbor*, *mestni svet*, *goveji jezik*, *železni repertoar* itn. Čeprav naj za razliko od drugih pomenskih skupin zanje ne bi bila običajna realizacija v povedkovem določilu, saj naj bi zaradi stalnosti veljalo, da je ob ohranitvi pomena manjša možnost njihove pojavitve v povedkovem določilu, pa vsaj za del besedil velja, da je povedkovodoločilna vloga tipičen besedilni gradnik z eliptično anaforo; v znanstvenih besedilih se za vezjo tvori eliptična besedna zveza, največkrat prav z vrstnim pridevnikom, npr. *Vsi kolobarji v tem članku bodo asociativni* (Gorjanc 1999: 151). Izrazno pestrost obrazil prav ta skladenjski položaj še povečuje, saj se v imenovalniku ednine kljub ohranitvi

⁴ Obrazilo *-ski* samo v primerih, ko oblika na *-en* iz morfofonemskih razlogov ni mogoča (Vidovič Muha 1996: 123). Upoštevaajoč rabo, je v zvezi s snovnimi pridevniki običajno tudi obrazilo *-ni*, npr. *zelenjavni sok*, *nadev*.

⁵ Njihova prepoznavnost se določa s pretvorljivostjo v edninski roditelj: *očetov* – *od očeta* (Vidovič Muha 1996; 1978).

⁶ V realnih primerih situacija ni kristalno čista, tako se denimo ne vzpostavlja pričakovana obrazilna razlika med generično in pravo svojino, na kar opozarja tudi Vidovič Muha (1978: 270): »Doslej končniško enotni svojljni P[ridevniki] postanejo s priključitvijo P[ridevnikov], ki izražajo splošno svojino, končniško variantni: *državen/-vni kapital*; *cerkven/-i denar*.«

pomena vrstnosti pojavlja tudi priponsko obrazilo *-en*, npr. *Ker je trikotnik AST pravokoten, velja Pitagorov izrek; Pravijo, da je ta trikotnik enakostraničen.*⁷ Za obravnavo pridevniških obrazil na ravni iztočnice nam ta dejstva pomagajo predvsem pri oblikovanju slovarskega opisa, ne pa tudi pri določanju njihove slovarske oblike.

2.1 Slovarske oblike pridevnikov v obstoječih slovarjih

V nadaljevanju prikažemo rešitve v slovarjih in slovarskih konceptih, ki so oblikovali oz. nadaljujejo slovensko knjižnojezikovno slovarsko tradicijo tiskanih slovarjev.⁸

2.1.1 SSKJ

V SSKJ so pridevniki prikazani v osnovni obliki, ki jo določata moški spol ednine in nedoločna oblika (Uvod: § 27). Z obraziloma za ženski in srednji spol je nakazana tudi tvorba oblik po pričakovanih oblikoskladenjskih vzorcih, npr. držáven -vna -o: 1 državni aparat/državni praznik, 2 državni kapital; cerkvén -a -o: cerkveni stolp/cerkveni pogreb; síren -rna -o: sirna snov, agr. sirni namaz; óljen -jna -o: oljne rastline / oljna peč; čajen -jna -o: čajna mešanica / čajna žlička; máteren -rna -o: matere prsi / materni jezik.

Kot nakazuje izbor pridevniških iztočnic na *-en* v SSKJ, se izrazna oblika pripisuje pomensko različnim vrednostim (vrsta, svojina, generična svojina, snov), hkrati pa se pri posameznih pomenih navajajo tudi različne izrazne možnosti pridevnika, ki ga zastopa abstraktna slovarska oblika. Ta se lahko v realni rabi tudi ne realizira oz. ni običajna, čeprav je tvorjena po sistemskih zmožnostih jezika (prim. *siren, materen, daljen*). Tak princip, ki ne predvideva prilagajanja osnovne oblike pomenskim lastnostim pridevnikov, je slovarsko najbolj smiseln, saj sugerira izrazno nevtralnost/abstraktnost ob različnih pomenskih vrednostih, zato smo ga, kot bomo pokazali v nadaljevanju, upoštevali tudi v predlogu za izdelavo SSSJ.

2.1.2 SNB

V SNB, kljub temu da se navezuje na SSKJ, osnovna oblika pridevnika ni enaka kot v SSKJ, ampak se prilagaja njegovemu pomenu, zaradi česar imajo vrstni pridevniki in pridevniki v SZ obliko na *-ni*. Tako imamo v SSKJ *etničen*, v SNB *etnični: etnično čiščenje*; SSKJ *bel*, SNB *beli: bela halja, bela karavana, bela knjiga*; SSKJ *disketen*, SNB *disketni: disketni pogon*; SSKJ *dneven*, SNB *dnevni: dnevna koncentracija*. Taka slovarska oblika je pripisana tudi pridevnikom, ki sicer nimajo povezave s SSKJ, npr. *brezazbestni, brezskrupulozni, čezcestni, črtni* (v SSKJ *azbesten, skrupulozen, cesten, črten*), zato ni jasno, zakaj se SNB v nekaterih primerih vendarle odloča za navedbo izhodiščno nevtralne nedoločne oblike, kot to sicer velja za SSKJ, npr. *disociativen, diverzificiran, globalen, komprimiran* itn., in sicer tudi v primerih, kjer gre za prehod v vrstnost in SZ: *komprimirani zrak, plin, komprimirana*

⁷ Primera sta iz korpusa Gigafida.

⁸ Primerjalno bi bila sicer zanimiva tudi obravnava problema v pravopisnem slovarju, vendar bi ta zahtevala celovito analizo vseh pravopisnih priročnikov s tega vidika, zato jo v tem prispevku puščamo ob strani.

oblika, *globalna vas*. SNB je nedosleden tudi v obratni smeri, ko navaja oblike kot *kredibilni, levi*, tudi kadar ne gre za vrstni pomen: *kredibilen partner, kredibilna država*, in kadar se pod iztočnico združujeta tako lastnostni kot vrstni pomen: *levi – levo tekmovanje* (v pomenu 'nepomembno') in SZ: *leva poševnica*. Avtorji SNB so se odločili za sistem, ki je problematičen tako z vidika povezovanja s SSKJ kot tudi znotraj sebe z nejasnim razmerjem med izraznimi možnostni pridevnika, kamor sodi tudi izražanje določnosti, in njegovim pomenom.

V tem kontekstu je zato še toliko bolj presenetljiv predlog (Žele 2008: 77–78), po katerem se slovarska oblika pridevnika prilagaja njegovim pomenskim lastnostim, čeprav, kot je bilo prikazano, posamezna obrazila niso pomensko specializirana. Ob tem velja tudi opozoriti, da se nekateri vrstni pomeni prekrivajo z določno rabo pridevnikov v besedilu: *rdeč* in *bel* plašč, *rdeči* mi je ljubši, in da vrstni pomeni prehajajo v lastnostne, npr. »Vem, da nisem zelo cerkven človek«, lastnostni pa v vrstne, kadar tvorijo SZ, npr. *rdeč – rdeči križ*.

2.1.3 Koncept za NSSKJ

Na podlagi pregibnostno-naglasnih vzorcev, ki pri pridevnikih predvidevajo dve skupini iztočnic: (a) pridevnike, ki imajo v edninski imenovalniški obliki za moški spol ničto končnico (po NSSKJ pridevniki, ki izkazujejo nedoločno obliko, npr. *debel, želvin*), in (b) pridevnike, ki imajo v edninski imenovalniški obliki za moški spol končnico *-i* (po NSSKJ pridevniki, ki izkazujejo določno obliko, npr. *debeli, slovenski*), je mogoče sklepati, da bo zapis pridevniških iztočnic sledil njihovemu pomenu. Problem je v konceptu nato pojasnjen podrobneje, rešitve pa v grobem izkazujejo kombinacijo SSKJ-jevskega in SNB-jevskega principa, kar izvedbo, tako z leksikografskega kot uporabniškega vidika, precej zaplete.⁹ Princip, po katerem se prehodi med različnimi pomenskimi skupinami pridevnikov obravnavajo na pomenski ravni znotraj ene same iztočnice z osnovno obliko na *-en* oz. ničto končnico *-Ø*, sledijo tradiciji SSKJ. Novost glede na SSKJ je v tem, da se znotraj različnih pomenov dodatno opozarja na obliko s pojasnilom »v obliki«. ¹⁰ Temu se pridružuje rešitev, ki jo poznamo iz SNB, po kateri se oblika pridevnika prilagaja temu, kako se v pomenskem smislu tipično uporablja pridevnik: če je za posamezni pridevnik ugotovljeno, da se uporablja kot vrstni pridevnik, bo kot tak naveden tudi v osnovni obliki, npr. *bonitetni, kožni, fiskalni*. V takih primerih bo torej o osnovni obliki odločal pomen pridevnika in njegova tipična oblika,¹¹ s tem pa se bo – v nasprotju s SSKJ – brisala tudi razlika med

⁹ Predlagana metoda sicer rešuje problem homonimije, ki bi nastal v primeru izhodiščne pridevniške oblike *bučen* za vrstni in lastnostni pomen: *bučno olje : bučen lokal*, vendar pa je tudi v tem primeru problem mogoče reševati na ravni pomenov, kot tudi pri vseh drugih večpomenskih pridevnikih (prim. Gantar 2015: 354).

¹⁰ Glede na uporabniške zadrege je dvom v uporabnost takega pojasnila upravičen, saj uporabnik težko poveže zapovedano obliko z izraznimi možnostni pridevnika in njegovim pomenom ter možnostjo izražanja določnosti, ki je ni mogoče kodificirati, saj je v pristojnosti govorca glede na to, kaj želi v besedilu izpostaviti oz. potisniti v ozadje.

¹¹ Ugotavljanje tipičnosti je problematično tudi zaradi dejstva, da se osnovna oblika pojavlja zgolj v imenovalniku ednine moškega spola.

virtualno slovarsko obliko pridevnika in katero od njegovih pomenskih vsebin. Problematičnost zapisa pridevniške oblike v iztočnici se – vsaj z uporabniškega, prav gotovo pa tudi z leksikografskega vidika –, kaže tudi v tem, da se bo leksikograf primoran ob priključitvi merila pogostnosti oblike v rabi (NSSKJ: 43, npr. *črn* in *črni kruh*), v zvezi s številnimi primeri, ki v realni rabi obrazil pomensko ne ločujejo, sproti odločati o njihovi normativni vrednosti.

2.2 Uporabniški vidik

Pokazalo se je, da prepoznavanje skladenjskih položajev v povezavi s pomenskimi, izraznimi in besedilnimi zmožnostmi jezika predstavlja za uporabnike težave zlasti v situacijah, ko je izbira pridevniške oblike vezana na imenovalnik ednine moškega spola in kadar je pridevnik potencialna sestavina SZ. Ker se v takih položajih, kot sugerira slovarski opis, zapis pridevnika podreja pomenski vrednosti, ta pa predpisanemu obrazilu, se ob dejstvu, da je posamezna obrazila mogoče pripenjati na pridevnike različnih pomenskih skupin in da se nekatera tipično (jezikovno naravno) razvrščajo tudi jezikovnosistemsko neustrezno, npr. *črn* in ne *črni kruh*, uporabniki znajdejo v zadregi, zlasti ko morajo razlikovati med individualno in vrstno svojino, npr. *Silvestrov/silvestrski večer*, med snovnostjo in vrstnostjo, npr. *ali je kozarec steklen ali stekleni*, lastnostjo in vrsto, npr. *vstavite pravi/en/pravilni odgovor*, temu pa se pridružuje še prepoznavanje besednozvezne stalnosti, npr. *napišite, ali je glagol dovršen/dovršni*, in možnost izražanja besedilne določnosti, npr. *pogoj je opravljen/opravljeni govorni nastop*.¹²

O razsežnosti problema priča tudi zapisovanje pridevnikov v besedilih učencev,¹³ zlasti v primerjavi z učiteljskimi popravki. Problem bi sicer zahteval poglobljeno analizo, ki pa presega okvire prispevka, zato v Tabeli 2 navajamo le posamezne primere, kjer smo skušali na podlagi učiteljevih posegov (v Tabeli 2 je popravek izpisan poudarjeno, popravljena beseda pa je prečrtana) identificirati potencialno učenčevo (oz. učiteljevo) »napako«.

Tabela 2: Klasifikacija popravkov glede na pomenske in besedilne lastnosti pridevnikov v korpusu Šolar

Primer	Problem
<i>saj je pred nas postavljen pogumen pogumni bojevnik Črtomir</i>	določnost
<i>Nepremišljen nepremišljeni kralj je ukazal truplo ponovno izkopati</i>	določnost
<i>Kdo je bil krivec za ta tragičen tragični prepir</i>	določnost
<i>je do mene prišel prestrašen prestrašeni stražar in mi povedal</i>	določnost
<i>mora dobiti vsaka duša svoj večen večni mir</i>	lastnost/vrsta (SZ)
<i>Postal je tudi časten častni doktor ljubljanske universe.</i>	lastnost/vrsta (SZ)

¹² Primeri so obravnavani v jezikovni svetovalnici Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša: <http://isjfr.zrc-sazu.si/svetovalnica#v> pod ključnimi besedami: določni in nedoločni pridevnik.

¹³ Primeri, ki jih navajamo v preglednici, so iz korpusa Šolar (Rozman idr. 2012).

<i>Razplet, razsnova in na koncu dramtičen dramatični konec</i>	lastnost/vrsta
<i>Odlomek iz zgodbe Nekdo drug, ki jo je napisal Brane Gradišnik, je pripoveden pripovedni.</i>	lastnost/vrsta
<i>po tleh narisal nek neznan neznani lik</i>	lastnost/vrsta
<i>hočem biti vsaj malo bolj glaven glavni kot drugi</i>	lastnost/vrsta
<i>Mater je taster lastni oče pretepal; Lahko povem tudi taster lastni primer</i>	svojina/vrsta
<i>Da bi čim več ljudi govorilo materin materni jezik; ne damo veliko poudarka na materin materni jezik; Meni je moj materin materni jezik lep; Izpustiti iz rok svoj materin materni jezik; v šolah so razveljavili materin materni jezik; koliko je vreden materin materni jezik</i>	svojina/vrsta

3 Predlog za slovarsko obravnavo pridevniških iztočnic v sodobnem slovarju slovenskega jezika

Slovarska obravnava problema, kot jo predlagamo za izdelavo SSSJ, zahteva po našem mnenju upoštevanje izhodišč, ki omogočajo konsistentne rešitve in so usmerjene v pojasnjevanje pomenskih lastnosti pridevniških iztočnic, posledično pa z navajanjem kolokacij in z opisi tipičnih skladijskih rab v stavčnih razlagah omogočajo reševanje konkretnih uporabniških problemov. V predlogu zato na podlagi ločene obravnave izrazne podobe iztočnice (leme) in njene vsebine (pomena) izhajamo iz nevtralne pridevniške oblike, ki je po definiciji nedoločna, v slovarju pa nam predstavlja virtualno obliko, ki je enotna ne glede na večpomenskost izraza. Leksikografski opis, kot izhaja iz rešitev v Leksikalni bazi za slovenščino,¹⁴ temelji na ugotavljanju pomenov pridevnika v njegovem tipičnem besedilnem okolju, kar opazarjajo kolokacije in SZ, in na beleženju skladijske vloge, v kateri se pomen tipično realizira, kar je razvidno iz stavčne razlage:

alergičen

1 alergično OBOLENJE ali REAKCIJA nastane zaradi preobčutljivosti organizma na določeno živilo ali snov

- alergični [rinitis, nahod, šok, odziv, izpuščaj, pojav, ekcem, napad]

2 če je ČLOVEK alergičen na drugega ČLOVEKA, na neko DOGAJANJE ali STANJE, ima do tega negativen odnos ali mu vzbuja odpor

- alergičen na [klerikalce, dvoličnost]

Znotraj različnih pomenov obravnavanega pridevnika v iztočnici se s kolokacijami, ki odražajo strukturno in pomensko povezanost sestavin, izražajo tudi različne pridevniške oblike, ki so sicer glede na posamezni pridevniški pomen pričakovane oz. bolj običajne – vrstnost je praviloma izražena z obrazilom *-ni*, lastnost in različni pomenski prenosi pa z obrazilom *-en*, vendar pa so hkrati evidentirane tudi oblike, ki sistemsko ne ustrezajo pomenu vrstnosti, snovnosti ali lastnosti, so pa za določeno

¹⁴ <http://www.slovenscina.eu/spletni-slovar>

kolokacijo ali SZ prepoznavne in delujejo v jeziku naravno (v spodnjih kolokacijah poudarjeno):

briljanten

1 ki zbuja občudovanje; izjemen

- briljanten [glas], briljanten [pianist, matematik]
- **briljantni** [um]
- briljanten [dosežek, uspeh]
- [naravnost, absolutno, zares] briljanten

2 ki vsebuje briljante

- **briljantni** [prstan, nakit]

aerodinamičen

1 učinkovit pri gibanju skozi zrak

- **aerodinamični** [oklep, pokrov, pripomoček, zaključek, dodatek, profil, element]
- [izredno, zelo, izjemno] aerodinamičen

SZ: aerodinamični količnik

Abstraktnost slovarske oblike, tako v primerih, ko se ta v besedilu običajno ne realizira (npr. *dežen*), kot tudi v primerih, ko zastopa več izhodiščno med seboj nepovezanih pomenov (npr. *bučen*: *bučni pire* : *bučen aplavz*), kar se navadno obravnava kot homonimija (prim. Gantar 2015), se sicer lahko kaže kot problematična v tiskanem mediju, v spletnem pa ne, saj je mogoče na ravni iskalnika vsa uporabniška poizvedovanja povezati tako z osnovno obliko kot tudi z vsemi pridevniškimi oblikami, ki se pojavljajo v kolokacijah in SZ. Uporabniku je tako v zvezi s pridevniki ponujen pomenski opis v povezavi z besedno zvezo, v kateri se tipično pojavlja, in ne izolirano, zato je tudi prepoznavnost osnovne oblike z uporabniškega vidika manj pomembna. Na drugi strani je distribucija obrazil glede na pomensko vrednost pridevnika določena s tipičnostjo, kolokabilnostjo, ki jo določa naravna raba jezika, in ne s sistemsko predvidljivostjo, ki je pogosto uniformna in nenaravna, npr. *praženi krompir*, *dragi kamen*.¹⁵ Zadnje je posebej problematično z normativnega stališča, saj se določene oblike v jezikovnih priročnikih kodificirajo kot jezikovnosistemsko edino pravilne, s čimer se jezikovna variantnost, ki je v realnih besedilih očitna, prilagaja tako rekoč ad hoc odločitvam leksikografov. Zadnje še najbolj ponazarjajo prav odločitve, predlagane v osnutku koncepta za NSSKJ. Posledično, o čemer priča tudi negotovost jezikovnih uporabnikov in učiteljski popravki v besedilih šolarjev, se izgublja tudi jezikovna kompetenca maternih govorcev, saj se ta prepušča odločitvam leksikografov, slovničarjev in normativistov o edino pravilni obliki tudi v primerih, kjer je variantnost mogoče teoretsko utemeljiti.

¹⁵ Ob navedenih primerih se očitno kaže tudi razlika med SSKJ-jevo težnjo, ki sledi naravni jezikovni rabi s poudarkom na variantnosti: *drag kamen*, *pražen(i) krompir*, in rešitvijo v *Slovenskem pravopisu*, ki se odloča za sistemsko ustreznost.

Literatura

- GANTAR, Polona, 2015: Homonimija in večpomenskost: od teorije do slovarja. Vojko Gorjanc, Polona Gantar, Iztok Kosem, Simon Krek (ur.): *Slovar sodobne slovenščine: problemi in rešitve*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 340–357.
- GLIHA KOMAC, Nataša, JAKOP, Nataša, JEŽOVNIK, Janoš, KLEMENČIČ, Simona, KRVINA, Domen, LEDINEK, Nina, MIRTič, Tanja, PERDIH, Andrej, PETRIC, Špela, SNOJ, Marko, ŽELE, ŽELE, Andreja, 2015: *Osnutek koncepta novega razlagalnega slovarja slovenskega knjižnega jezika. Različica 1.1*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša; Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
http://www.fran.si/179/novi-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika/datoteke/Koncept_NoviSSKJ.pdf
- GORJANC, Vojko, 1999: Kohezivni vzorec matematičnih besedil. *Slavistična revija* 47/2. 139–159.
- GORJANC, Vojko, ŽELE, Andreja, 2002: Compound dictionary entries (the case of Slovene noun phrases). Anna Braasch, Claus Povlsen (ur.): *EURALEX 2002: proceedings of the Tenth EURALEX international congress, Copenhagen, Denmark, August 13–17*. Copenhagen: Center for Sprogteknologi. 607–614.
- KREK, Simon, KOSEM, Iztok, GANTAR, Polona, 2013: *Predlog za izdelavo slovarja sodobnega slovenskega jezika*. http://www.sssj.si/datoteke/Predlog_SSSJ_v1.1.pdf
- LOGAR BERGINC, Nataša, GRČAR, Miha, BRAKUS, Marko, ERJAVEC, Tomaž, ARHAR HOLDT, Špela, KREK, Simon, 2012: *Korpus slovenskega jezika Gigafida, Kres, ccGigafida in ccKRES: gradnja, vsebina, uporaba*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko; Fakulteta za družbene vede.
- PRAZNIK, Zvonka, 1997: Določna in nedoločna oblika pridevnika pri Škrabcu (in v slovenskem jezikoslovju). Jože Toporišič (ur.): *Škrabčeva misel II: Zbornik s simpozija '96*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica. 71–84.
- ROZMAN, Tadeja, STRITAR, Mojca, KOSEM, Iztok, 2012: Šolar – korpus šolskih pisnih izdelkov. Tadeja Rozman, Irena Krapš Vodopivec, Mojca Stritar, Iztok Kosem (ur.): *Empirični pogled na pouk slovenskega jezika*. Ljubljana: Trojina, zavod za uporabno slovenistiko.
- SP – *Slovenski pravopis*, 2001: Ur. odbor Jože Toporišič idr. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1976: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1978: Merila pomenske delitve nezaimenske pridevniške besede. *Slavistična revija* 26/3. 253–276.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1981: Pomenske skupine nekakovostnih izpeljanih pridevnikov. *Slavistična revija* 29/1. 19–42.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1996: Določnost kot besedilna prvina v slovničnem opisu slovenskega jezika. *Kopitarjev zbornik. Obdobja 15*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 115–130.
- ŽELE, Andreja, 2009: O geslovníku za novi slovar slovenskega jezika. Andrej Perdih (ur.): *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika, 23. in 24. oktober 2008*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 75–82.

Spletni viri

Korpus Gigafida: <http://www.gigafida.net>

Korpus Šolar: www.korpus-solar.net

Leksikalna baza za slovenščino: <http://www.slovenscina.eu/spletni-slovar>